

Méltó prezentáció, programhirdetéssel

Bemutakozott Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája

A MTA Veszprémi Területi Bizottsága Könyvtártudományi Munkabizottságának közreműködésével különös intellektuális élménnyel és tiszteletet parancsoló produktummal ajándékozta meg a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár május 15-én Győr-Moson-Sopron megye lokálpatriótáit, az egykori történeti vármegyéktől mára „más hovatarozásúvá” vált települések helytörténeteseit és természetesen a könyvtáros társadalmat is. Hisz a dr. Horváth József szerkesztésében megszületett 912 oldalas 1231 tételt számláló *Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája (1779–1995)* c. monumentális kötet, melyet szakmai konferencián mutattak be létrehozói, méltán számíthat az egyszerű „gyökérkeresők”, a különféle rendű és rangú hivatásos szellemi munkások, továbbá a könyvtárosok számára stratégiai jelentőségű feladatokat kijelölő és a végrehajtásra lankadatlanul buzdító animátorok (ezúttal **Tuba László** Gerő Gyulát nevesítette ebben a szerepben, de az előadók többször citálták Kenyéri Kornélia és Lakatos Éva legutóbbi kezdeményezéseit is) figyelmére egyaránt.

A szakma elmondhatja végre, hogy több mint negyven év után teljesült egy közös elhatározás: minden megye számba vette sajtótörténetének megismerhető állomásait, és közreadta hírlapjainak, folyóiratainak bibliográfiáját. A felelős kiadó igazgató házigazdaként köszöntőjében annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a több évtizedes előkészítés okán – a restancia és a közreműködő szakemberek változásának terhét immár letéve – **a győri megyei könyvtár előnyt tudott kovácsolni a lemaradásból**: ennek a kötetnek a legkiterjedtebb a tárgyideje (1995-ben zárták az adatgyűjtést), továbbá bőségesen tanulhattak a korábban megjelent regiszterek erényeiből és hibáiból. Nem mellékes körülmény persze az sem, hogy a könyvtörténész szerkesztő személyében nem csupán alapos és szorgalmas, hanem koncepciózus és kitartó, mások munkáját alázattal, de ugyanakkor kritikával folytatni képes munkatárs volt megnyerhető a szerteágazó és óriási feladatra.

Dr. Medgyasszay László megyei közgyűlési alelnök, országgyűlési képviselő konferencia-megnyitójában büszkeségét kinyilvánítva, ritkán hallható fenntartói dicsérettel adózott az alkotóknak (az eddig említettekén kívül dr. Balogh Györgynek, Jászberényi Ferencnének, Kimlei Péternek, Németh Attilának, Sinay Jenőnek, dr. Szabó Flórisnak, Varga Imrénének), amikor „**tudósoknak**” nevezte a kötet **létrehozóit**.

A konferencia résztvevői időközben belelapozhattak a kötetbe és a felületes áttekintés alapján is megállapíthatták, hogy **dr. Horváth József** kétségkívül min-

tát teremtett. E beszámolóknak nem célja a kötet részletes bemutatása, a munka egészére jellemző alaposságot és igényességet azonban feltétlenül szeretném kiemelni. A kutatástörténeti áttekintés, a bibliográfiai tételek újdonságértékű felépítése, a gyűjtőkör kimunkálása, a mutatók rendszere és a kiváló sajtótörténeti tanulmány olyan szerves egységet alkot, amely méltó szintézise a szerkesztő széles körű elméleti felkészültségének, történeti iskolázottságának, gyakorlati tapasztalatainak és eddigi tudományos munkásságának. E teljesítményt szemlélve talán nem túlzás az elragadtatás hangján szólni.

Az elismerés kifejezésének szándéka a konferencia első részében a bibliográfiáról szóló előadók is magával ragadta. **Surján Miklós** ny. könyvtárigazgató (Pécs) igen részletes elemzésében az eddigi legjobbnak, impozánsnak, minden eddiginél gazdagabbnak nevezte a kötetet, és mércéül állította a kiegészítések elkészítésére felszólított megyei könyvtáraknak. **Takács Miklós** szombathelyi ny. könyvtárigazgató az 1964-ben megjelent saját munkájával összehasonlítva és az érintkező földrajzi területek okán a jelenlegi megyehatáron kívüli hasznosítás lehetőségeit kiemelve méltatta a bibliográfiát. (Mindkét elemzés e cikkünk után olvasható.) **Pájer Imre**, a Rábaköz sajtótörténetével és a helyi társadalmak múltjával foglalkozó csornai tanár saját kutatási tapasztalatairól számolt be, kiemelve, hogy a most napvilágot látott segédlet mennyire megkönnyíthette volna munkáját, hisz a közölt adatok messze túlmutatnak a lapmegjelenés tényein, amikor a működés teljességét átfogva, a szerkesztőségek, nyomdák változását is rögzítve segít eligazodni a lapfúziók útvesztőiben. **Varga Imréné** ny. levéltári könyvtáros (Sopron) előadásában húsz éves sajtókutatással kapcsolatos tevékenységéről számolt be, melynek során nem csupán gyűjteményekből, hanem iratanyagokból is jelentősen gazdagította a megyei sajtótörténet forrásait.

A konferencia második részében **dr. Bényei Miklós** egyetemi docens (Debrecen) áttekintő mérleget vont a teljessé vált megyei sajtóbibliográfiai sorozatról, amely a kiegészítésekkel együtt a maga hatezer oldalával, 28 000-et meghaladó tételével mennyiségileg is kiemelkedő eleme a magyar bibliográfiák rendszerének. Az előadó azonban ennél sokkal fontosabbnak tartja, hogy bár a műfajt a helytörténeti kutatás igénye hozta létre, mégis ennél sokkal szélesebb körű küldetést teljesít, segítve a történeti, szociológiai kutatást, az irodalom- és művészettörténeti tájékoztatást, pótolja a csonka, esetleges országos regisztráció hézagait. Felbecsülhetetlen a tartalmi feltárást erősítő módszertani hozadéka (tételszerkezet finomodása, ismertetések, mutatók folyamatos bővülése) és kutatásra szocializáló szerepe is, hisz segítségével új bibliográfiai nemzedék nevelődött ki. Bényei Miklós mellett érvelt, hogy a kétszintű (országos és megyei) regisztráció és feltárás nem küszöbölhető ki. Egyetemes érdek értéként elfogadni a megyei mélyebb feltárások újdonságértékét az országos regisztrációhoz képest, melyhez fontos figyelmeztetésül csatolta a kiegészítésekre szóló felhívást, mind az időhatár, mind a határon túli megjelenések tekintetében. A megyei könyvtárak a feladat jó gazdáinak bizonyultak, hisz a területi illetékesség, a szerepkör és a személyi feltételek együttes megléte hatékonyan segítette az „alulról jövő kezdeményezés” meggyökeresedését. Ugyanakkor legalább ilyen súlyúnak ítélte az OSZK szerepét, elismerve a legutóbbi időkben újra tapasztalható kezdeményezéseik jelentőségét.

A hallgatóság körében nagy tetszést aratott **Kocsy Lászlóné** helyettes osztályvezető (OSZK) mozgósító erejű, programhirdető előadása. A Mercurius Hungaricus (1705) Rákóczi-ajánlását idézve azt erősítette, hogy az egységesülő Európában történelmünk és kultúránk bemutatásának különös jelentősége van. A múltat pedig semmi sem idézheti fel jobban, mint egy régi újság, ha tudunk róla, és ha hozzáférhető a közönség számára. Tudásunk a regisztráció, az elérhetőség a közgyűjteményi megőrzés és feltárás által valósulhat meg, de összefogás, együttműködés nélkül a teljesség elérhetetlen utópia. Az OSZK a „kis nemzeti” (megyei) könyvtárak nélkül nem képes a megőrzés és rendelkezésre bocsátás feladatát teljesíteni. Ezért a háromszáz éves magyar sajtótörténetre visszatekintve nem mehetünk el szó nélkül az 5-6 ezer élvé periodikum jövőbeni sorsának alakulása mellett! Igényes bibliográfiai számbavételről teljesszerű gyűjtés hiányában nem beszélhetünk. A köteleispéldány-jogosultság érvényesítése parancsoló nemzeti érdek, melynek elismertetése a könyvtári rendszer felelőssége. Ezek megléte mellett érdemes elgondolkodni a korszerű technológiát felhasználni kívánó kezdeményezéseken. (Kenyéri Kornélia az elmúlt év során kezdeményezte a megyei sajtóbibliográfiák közös CD-ROM-formátumú megjelentetését.) Kocsyné véleménye szerint közös adatbázis esetén konszenzusra kellene jutni a feltárt adatok köréről, és egységesen el kellene végezni 2000-ig a kiegészítéseket. A vállalkozást nem csupán az eltérő személyi és anyagi feltételek nehezítik, hanem az OSZK hatalmas, még feltáratlan gyűjteményei is (pl. Kortörténeti gyűjtemény). Jelenleg annak látja esélyét, hogy a nemzeti könyvtár állománya és a győri kötet anyaga 2001-ben kiindulása lehet egy lelőhely funkciójú retrospektív periodika adatbázisnak. Az OSZK, Kocsy Lászlóné és csapata kész a folyamat élére állni, melyhez majdan teljesszerű összefogás szükséges, továbbá anyagi és erkölcsi források, valamint lelkes munkások. A figyelem folyamatos ébrentartásának pedig jó eszközei a jelenlegihez hasonló műhelybeszélgetések és a széleskörű tájékoztatás.

Utolsó előadóként a bemutatott kötet szerkesztője osztotta meg a hallgatósággal munka közben szerzett tapasztalatait, felmerült gondolatait a műfaj jövőjéről és arról, hogy „könnyű-e utolsóknak lenni?” Egyúttal köszönetet mondott minden elődnek és patrónusnak, a kritikai hangon szólóknak pedig azt hangsúlyozva, hogy az ilyen vállalkozások egy ember teljesítőképességét meghaladják, és minden autentikus vélemény hasznosulhat a kiegészítésben, folytatásban, amihez máris hozzáfogtak.

A tudósító itt – a szerkesztőnek és a kiadónak szóló nagyrabecsülését kinyilvánítva – befejezi a részleges és szubjektív tájékoztatást abban a reményben, hogy minden érdeklődő alaposabban is elmerülhet majd az érdekes gondolatokban, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár ugyanis tervezi a konferencián elhangzott előadások megjelentetését.

Pallósiné Toldi Márta

Győr-Moson-Sopron megye sajtóbibliográfiájáról

Őszinte örömmel fogadtam el a meghívást, hogy a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár mai rendezvényén – elsőként szót kapva – én mutathassam be Önöknek Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiáját. Öröömnek három oka is van.

Legelsősorban is annak örülök – s gondolom, ez egyben az egész szakmánk öröme – hogy végre teljessé válik a megyei sajtóbibliográfiák sora. Hosszú folyamat volt, 45 év kellett befejezéséhez. Teljessé vált, bár mint tudjuk, bizonyos hiányosságok még vannak. Szeged és a főváros sajtójának leírására gondolok.

Örömöm második oka, hogy egy kiváló bibliográfiát tarthatok a kezemben, minden eddiginél gazdagabbat, s talán nyugodtan mondhatjuk, a korábbiaknál jobbat. Ez még akkor is igaz, ha vannak dolgok amelyeket esetleg hiányolok, netán másként oldanék meg.

Van azonban egy harmadik ok is, amely személyes jellegű ugyan, mégis úgy gondolom, hogy meg kell osztanom Önökkel: 45 évvel ezelőtt, 1957-ben a 19 megye közül elsőként jelent meg a Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, amelynek munkálatait én kezdtem meg 1955-ben. Így most személyemben az első megyei sajtóbibliográfia elindítója, egyben az utolsó előtti szerkesztője áll önök előtt, hogy bemutassa a sorban utolsó bibliográfiát. Hát nem elég ok ez az öröme? (Már önmagában az a tény is, hogy megértem ezt a majd fél évszázadot!)

Hadd vegyem igénybe még egy kis ideig türelmüket, hogy a kezdetekről néhány szót ejtsek, amivel talán némi választ is adok Lakatos Évának, az OSZK munkatársának a Magyar Média 2001. évi 1. számában közölt a Megyei sajtóbibliográfiák szemléje c. cikkében feltett kérdésére: „Mi lehetett az oka ennek a – szociológiailag szólva – »alulról« induló kezdeményezésnek?” Éva, aki nekem lektorom volt, s akitől nagyon sok segítséget kaptam – akárcsak e kötet szerkesztője, dr. Horváth József – nem talált választ arra, hogy kinek a kezdeményezésére, ösztönzésére fogtak hozzá a megyei könyvtárak megyénk sajtóanyagának bibliográfiai feltárásához.

1955-ben végeztem az egyetemen a könyvtárszakot e könyvtár egykori munkatársával, igazgatóhelyettesével majd igazgatójával, a most megjelent bibliográfia sajnos már elhunyt munkatársával, kedves barátommal, Sinay Jenővel együtt. Az elosztó bizottság Pécs helyett Kaposvárra irányított, a Somogy Megyei Könyvtárba. A feldolgozó csoport vezetését bízták rám. Abban az évben, talán októberben történt, hogy a könyvtár vezetői: dr. Kerekes András igazgató és Kellner Bernát Béla igazgatóhelyettes nagy izgalommal közölték velem és munkatársaimmal: a közeljövőben az OKK egyik munkatársa jön látogatóba tanácsokat adni a könyvtár következő évi munkatervéhez s a helyismereti tevékenység megkezdéséhez. Rövid időn belül meg is érkezett Rácz Aranka. Ő volt az, aki felhívta

a figyelmünket a helyi vonatkozású irodalom gyűjtésének fontosságára, s nagy nyomatékkaal ajánlotta azt is, hogy kezdjük meg a Somogy megyei periodikumok számbavételét, bibliográfiai leírását.

A feladattal engem bíztak meg. Attól kezdve rendszeresen felutaztam az Országos Széchényi Könyvtár hírlaptárába, s nagy lelkesedéssel végeztem a munkát 1956 tavaszáig, amikor azonban abba kellett hagynom először az államvizsgára való készülést miatt, majd pedig azért, mert augusztus elsejével sikerült visszatérnem Pécsre. Az anyaggyűjtést Kellner Béla folytatta, s a kötet is az ő nevével jelent meg. Jómagam közreműködőként szerepelek a címlap verzőjén. Csak az érdekesség kedvéért említem meg, hogy a bibliográfia lektora a kezdeményező Rác Aranka volt. A fentiekkel ugyan nem tudtam kielégítő választ adni Lakatos Évának, de talán valamivel hozzájárultam a kezdetek megismeréséhez. A magam részéről kételkedem abban, hogy Dezsényi Béla, az OSZK Hírlaptárának vezetője lett volna az ötletgazda. Már csak azért is így vélem, mert egyre halványuló emlékeim szerint a Hírlaptárban munkámhoz semmi érdemleges szakmai segítséget akkoriban nem kaptam.

Ezek után térjünk rá előadásom tárgyára, immár részletesen – bibliográfus szemmel, ahogyan a meghívóban is áll. Bár magamat nem tartom bibliográfusnak, hiszen ez a tevékenység munkásságomnak csak kis részét képezi.

Impozáns munka a győrieké. Annak következtében, hogy nem egy, hanem tulajdonképpen egykor három önálló megye időszaki kiadványait tárja fel, minden eddiginél gazdagabb. Ha jól tudom, korábban a Pest megyei bibliográfia volt a legterjedelmesebb a maga 1148 tételével, nos ezt sikerült 83 tétellel túlszárnyalniuk. (Igaz viszont, hogy a Drahos Istvánné szerkesztette „Pest megye sajtóbibliográfiája 1975–1994” további 559 tételt ír le, tehát végső soron ez a bibliográfia csak a második a 19 közül.) És milyen színvonalas, érdekes lapok. Számomra, aki gyakorlatilag egyáltalában nem ismertem Győr-Sopron-Moson megye sajtóját, nagyon sok meglepetéssel, érdekességgel szolgált.

Ezért is nagy öröm – hadd említsem elsőként – a szerkesztő dr. Horváth József *sajtótörténeti tanulmánya*. Ilyen színvonalas, lényegre törő bevezetőre nem számítottam. (Saját bibliográfiámból a hasonló tanulmányt fájdalommal nélkülözni kellett. Kolléganőm, Huber Kálmánné, aki vállalkozott volna megírására, viszonylag fiatalon meghalt, mást viszont már nem kérhettem fel, mert akkor a baranyai sajtóbibliográfia megjelentetését bizonytalan időre el kellett volna halasztani.) A tanulmány korszakolása, tömörsége, adatgazdagsága, hivatkozásainak nagy száma egyaránt értékes és érdekessé teszi. Őszintén mondom, hogy baranyaiként irigykedem.

Ahogy a *kutatástörténeti áttekintésből* kitűnik, a bibliográfia története három és fél évtizeddel ezelőtt kezdődött. Nagyjából abban az időben, amikor mi fogtunk hozzá az anyaggyűjtéshez. Nekünk szerencsénk volt: csupán negyedszázad telt el a munka befejezéséig, míg itt jóval több. Ám mindketten egyaránt viseltük az elhúzódo anyaggyűjtésből adódó problémák terheit, bár élvezhettük az ebből fakadó előnyöket is.

A problémák közül elsőnek említhetem a munkatársi gárda fluktuációját. Törvényszerű, hogy három és fél évtized alatt változnak a munkálatokban résztvevők. Márpedig minél többen vesznek részt az anyaggyűjtésben, annál több a hibalehetőség. Ugyanazt a problémát másként látja, másként oldja meg az egyik, mint a másik. Az egyik precízebb, a másik talán elsiklik a bonyolultabb esetek fölött.

De nehézséget okoz az is, ha netán a munkálatok közben változik a szerkesztési koncepció vagy a bibliográfiai leírás gyakorlata. És esélye van annak is, hogy az egyes gyűjteményekben egykor megvolt dokumentumok közül néhány már nem található, vagy ellenkezőleg: miután felmértük az adott közgyűjtemény állományát, az hozzájut további, számunkra fontos kiadványokhoz, amelyekről már nem szerezhettünk tudomást. A saját adatgyűjtésem során nem egy ilyen esettel találkoztam. (A Baranya Megyei Levéltárban, az Akadémiai Könyvtárban és másutt is egyes korábban már leírt kiadványokat, amikor évek múltán adatkiegészítés miatt kerestük, nem találtunk meg.)

Ugyanakkor viszont haszna is van az adatgyűjtés elhúzódnának, hiszen a ráfordított idővel arányosan nő a teljesség valószínűsége. Mi például még akkor is bukkantunk egy új, addig ismeretlen lapra, amikor már a kötet ki volt szedve. Győri kollégám is a kézirat lezárását követően talált rá Réz Henrik Münchenben megjelent bibliográfiájában 12 soproni vonatkozású német nyelvű lapra, amelyek rövid bibliográfiai leírását a függelékben közli. Annak következményeként pedig, hogy tizenkilencedikként, tehát utolsóként jelent meg, felhasználhatták az elődök, azaz a hasonló megyei sajtóbibliográfiák szerkesztőinek tapasztalatait, jó ötleteit, s okulhattak hibáikból, rossz megoldásaikból is. Csak gratulálni tudok a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár vezetésének, hogy annyi év után végre megtalálta dr. Horváth József személyében azt az embert, aki végre értelmet adott a sok éven át, sokak által végzett munkának, akinek volt ereje és kitartása az adathalmazból megalkotni a MŰVET.

És most pár szót a *bibliográfia gyűjtőköréről*.

A szerkesztő három pontban foglalja össze a gyűjtés szempontjait. Az első szertint gyűjtendő minden olyan időszak kiadvány, ill. alkalmi lap, amely a mai megyei határokon belül, illetve a három történelmi vármegye területén jelent meg. Ez teljesen elfogadható, kétség sem fér hozzá, hogy ez így helyes. Az elcsatolt vagy a belső közigazgatási átszervezések következtében más megyékhez került helységekben megjelent lapokat az elcsatolás időpontjáig gyűjteni kell.

Nem vitatható a második pont sem, hogy tudniillik fel kell tárn mindazon lapot, amely ugyan a megye területén kívül jelent meg, „de címében vagy alcímében meghatározott jellege, feladata szerint tartalma részben vagy egészben a megyére vonatkozik.” Erre példát nem a bibliográfiából idézek, hanem saját gyakorlatomból: magától értetődően baranyainak tartom a Pécs 1918–1921 közötti szerb megszállásának idején Babay József szerkesztésében Kaposvárott megjelent Baranya című irredenta röpiratot vagy a Kalocsán szerkesztett és nyomtatott Kalocsai–Pécsi Diákszemlét, amely a két városban működő jezsuita gimnáziumok közös lapja volt.

A harmadik pontban megfogalmazott elv azonban erősen vitatható, erre tulajdonképpen a szerkesztő is utal bevezetőjében. A megye területén nyomtatott, ám minden egyéb helyi vonatkozást nélkülöző lapokról van szó. Mai szóhasználatnál élve „bérnomásban” készültek. Hogy miért épp az adott megyében? Mert ott volt szabad nyomdai kapacitás, ott működött egy korszerű nyomda. Vagy mert az ottani nyomdász olcsóbb volt, mint fővárosi társai. Netán ismeretség fűzte össze a szerzőt és a nyomdászt. Esetleg valamely más okból.

Annak idején én úgy döntöttem, hogy ezeket az időszak kiadványokat nem veszem fel a bibliográfiába. Mégpedig azért nem, mert egyrészt semmivel sem

gazdagítja a helyi sajtóval kapcsolatos ismereteinket (mint például a valahol a Felvidéken kiadott, de Pécssett nyomtatott Az Absztinens Pap c. folyóirat), másrészt pedig felesleges párhuzamosságokat okoz. Hiszen minden Kaposvárott kiadott, de Pécssett nyomtatott lapot elvileg a Somogy megyei bibliográfiának kell/kellene tartalmaznia, mint ahogyan teszi is a Somogy Megyei Hivatalos Tudósítások c., a megyében elsőként megjelent lappal, amelyet Pécssett nyomtattak 1849-ben. Ugyanígy a Győrtött nyomott evangélikus Pesterzsébeti Harangszó a Pest megyei sajtóbibliográfia része.

Mint fentebb mondtam, a szerkesztő is említi, hogyan változott az évtizedek folyamán ezeknek a szekunder, csak nyomda miatt helyi kiadványoknak a megítélése. Kezdetben nem akarták felvenni a bibliográfiába, később csak függelékként, rövidített leírással, végül is beolvasztották a primer helyismereti sajtótermékek közé annak ellenére, hogy nem mindegyikük bibliográfiai leírása teljes értékű. Arra azonban már nem volt energiájuk, hogy az 1950 után megjelent szekunder anyagot is feldolgozzák. Így az egész egy kissé felemásra sikeredett. Talán helyesebb lett volna, ha mégis csak a kötet függelékeként, esetleg csak a címet, a megjelenés idejét és a nyomdát közölve különítették volna el ezeket a lapokat. A jelen megoldással – azon túl, hogy feleslegesen sok helyet foglalnak el a helyenként terjedelmes bibliográfiai leírások (mint pl. a Bírósági Végrehajtók Közlönye) –, a mutatókat is megtöltik a megyében talán soha nem keresett nevekkel.

A tárgymutatóban kifejezetten zavarónak érzem, hogy pl. a megye gazdasági életével foglalkozó szaklapok között ott van a bécsi, majd düsseldorfi megjelenésű Kartell-Rundschau, amelyeknek semmi köze sincs a három megye gazdasági életéhez. Ám hozhatnék más példákat is.

Talán túl sokat is foglalkoztam ezzel a kérdéssel. Nem érdemes többet beszélnünk róla, hiszen a kötet értékén mit sem változtat.

Ami a felvett *kiadványok „műfaját”* illeti – hogy a bevezető szóhasználatát idézzem – teljesen egyetértek a szerkesztői koncepcióval, amely nem foglalkozott iskolai és egyéb évkönyvekkel, kutatóintézetek jelentéseivel és több más, a periférián lévő kiadványtípussal, ahogyan annak idején mi sem. (Megjegyzem, hogy a baranyai sajtóbibliográfiáról a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1993. évi áprilisi számában megjelent recenzió – szerzője Pogány György – ezt imígyen kommentálja: „*Gyűjtőköre felöleli a ... kiadványokat az évkönyvek, kalendáriumok, iskolai értesítők, műsorközlő lapok, belső, üzleti célú sajtótermékek és a megyében nyomtatott, de ezen túl semmilyen baranyai vonatkozásokkal nem rendelkező periodikumok kivételével. A kihagyottak közül némileg sajnálom az évkönyveket és az értesítőket. Történeti [hely és művelődéstörténeti] jelentőségüket fölösleges bizonygatni, talán megoldható lett volna ... elkülönített mellékletben, akár rövidített leírásokkal is [cím, közreadó, megjelenés időköre, lefőhely] közreadásuk, megkímélve a kutatókat a más forrásban történő kereséstől...*”) A fentiek ellenére úgy gondolom, hogy mindketten jól döntöttünk: annak idején én, most pedig a győriek.

Aminek viszont különösen örülök, az, hogy alkalmi lapok ilyen nagy számban kerültek feltárára. Ez a némileg mostohán kezelt, lenézett kiadványtípus nagyon sok érdekes adalékkal gazdagíthatja a helytörténetet, mégis a bibliográfiákból rendre kimaradnak.

Feltehetően tévesen került a bibliográfiába a 114. tételszámú Index seminum, azaz a soproni erdészeti egyetem botanikuskertjének hol évenként, hol ennél rit-

kásban megjelenő növénymag-jegyzéke. Nem tartom folyóiratnak, legfeljebb évkönyv jellegű kiadványnak.

A szerkesztő részletesen felsorolja az *átnézett könyvtári állományokat*. Az anyaggyűjtés során elsősorban a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, a Soproni Levéltár, a Hansági Múzeum és a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtár állományát, valamint az Országos Széchényi Könyvtárét tárták fel. (Ez utóbbi azonban véletlenül kimaradt a lelőhelyek jegyzékéből). Kívülállóként nehéz megítélnem, befolyásolja-e a bibliográfia teljességét, hogy nem nézték át pl. az Akadémiai Könyvtár, a budapesti Egyetemi Könyvtár állományát vagy a református egyházi könyvtárakat. Csupán annyit tudok, hogy mi annak idején nyertünk vele.

Csak irigyelni tudom a győri kollégákat, hogy legalább a Soproni Levéltár *iratanyagát* át tudták kutatni, s ily módon adatok sokaságával gazdagítani a kötetet. Nekem erre annak idején nem volt ilyen lehetőségem. Csupán az 1918–1921 között szerb megszállás idején kiadott lapok vonatkozásában végeztünk levéltári kutatást. Pedig hogy mi mindent lehet az iratokból megtudni, azt éppen egy személyes élménnyel bizonyíthatom. 1907-ben jelent meg Pécssett A Színház c. művészeti napilap. Szerkesztője Justitia, nyilvánvalóan álnév, az adatgyűjtés lezárásáig nem tudtuk feloldani. A lapnak 46 megjelent számáról volt tudomásunk, az utolsó 1907. december 7-ei. Valami más után kutatva került elő a polgármesteri iratanyagból egy ugyanazon a napon kelt, A Színház fejléces papírján írott levél, amelyben Schumann János joghallgató közli a polgármesterrel, hogy a lap szerkesztését Borsy Jenőtől azon a napon átveszi. Tehát Borsy Jenő volt Justitia valódi neve, Schumann János joghallgató pedig az apám volt. (Azt még el kell mondanom, hogy a szerkesztőváltás a lap végét jelenthette, apám nyilván nem értett a szerkesztéshez.) Bocsánat a kitérőért.

Nagyon jónak tartom, hogy győri kollégáink az *egyed-egy lapokra vonatkozó irodalmat* feltüntették még akkor is, hogy ha eleve nem törekedhettek teljességre. Őszintén sajnálom, hogy mi ezt elmulasztottuk annak ellenére, hogy véletlenszerűen is sok adatunk volt. Pedig szerkesztőségi cikkek, sajtótörténeti visszapillantások, más lapok megjelenésére vonatkozó rövidebb-hosszabb hírek hihetetlenül sok fontos ismerettel gazdagíthatják a kutatót.

A *bibliográfiai leírás* – úgy gondolom – minden igényt kielégítő, talán minden eddiginél jobb. Azt is örömmel állapítottam meg – talán némi hiúsággal is –, hogy sok mindenben hasonlított a baranyai kötetben alkalmazott gyakorlathoz. Felesleges volna minden részletét méltatni, csupán egy-két elemét szeretném említeni.

Hozzánk képest újítás, hogy az indulás és megszűnés dátumai mellett ott áll az adott évfolyam – és lapszám –, mármint akkor, ha a lapon ez fel van tüntetve. Ezzel kétségtelenül egyértelműbbé teszik a megszűnés időpontját. Viszont kérdéses, hogy a legtöbb lap esetében az indulás dátumánál feltüntetett „1. évf. 1. sz.” mond-e bármit is azon kívül, hogy a lap már induláskor is számoztatta magát.

Jelentős újítás a kötetnek a szellemi közreműködők rendkívül részletes felsorolása. Evvel kapcsolatban némileg ambivalens érzéseim vannak. A szándék mindenképp dicséretes, hiszen a helytörténészek fontos adatokhoz juthatnak valamely adott településnek az újságok köré csoportosuló értelmiségéről. Sajnálom, hogy én ezt annak idején elmulasztottam. Ugyanakkor az olykor hadseregnyi munkatárs ilyen részletességű felsorolása kételyeket ébreszt bennem. Valóban szükséges-e

ennyi névvel terhelni a leírásokat, a mutatókat? Netán valahol határt kellene húznunk?

(Egyetlen példát említenék. Tizenkét számot ért meg az 1879 elején indult Külföld c. soproni irodalmi havi folyóirat. A két szerkesztő után a munkatársak felsorolásában – ha jól számoltam – 275, részben ismétlődő név szerepel. (Teljesen véletlenül bukkantam erre a nyilván nem tipikus példára. Annál kevésbé az, mert a megjegyzés rovatból kitűnően a hajdani adatfelvevő kolléga csak az első öt [!] szám munkatársait jegyezte le ilyen részletesen, a többinél csupán számszerű adat közül. Például hogy a tizedik szám munkatársai 63-an voltak.) Egy ideig azt hittem, hogy a kötetben a Külföld c. folyóiraté az egyetlen ilyen részletességű leírás, és én pont ezt találtam meg szinte elsőre, ahogy kinyitottam a kötetet. Később akadtam másokra is: a Soproni Szemle leírásában közel négy oldalnyi a szerkesztőség, ill. a szerkesztőbizottság tagjainak felsorolása. Örülnék, ha mások is elmondanák alkalomadtán ezzel kapcsolatos véleményüket.)

Sajnálom, hogy nyilván az elhúzódo anyaggyűjtés, netán a szerkesztési koncepció többszöri változása miatt a tematikus mellékletek, rendkívüli kiadások, különszámok dicsérendően részletes felsorolásból elmaradt azok címe, pedig mint Lakatos Éva írja a Magyar Médiában közölt s már hivatkozott cikkében, „mindez valóságos kincsesbánya a helytörténészek számára”. Kétségtelen ugyanakkor, hogy igen nagy munkát jelentett volna, mivel egyes lapok oly sok mellékletet jelentettek meg. (Pl. az Oedenburger Nachrichten. Azt már csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy e lap bibliográfiai leírásában a hiányzó, azaz fel nem lelt mellékletek viszont cím szerint szerepelnek.)

A *Megjegyzés rovat* hihetetlenül sok hasznos információt tartalmaz, jóval többet, mint amennyit mi adtunk a baranyai kötetben. Néhány tételnél viszont hiányolom elmaradását. Így például a Hapilpul című alkalmi lapnál semmilyen támpont sincs, csak gyanítani lehet a szerkesztő és a nyomdász nevééről, hogy zsidó lapról van szó, de a tárgymutatóban ott nem szerepel. Nem ártott volna némi információ. Hasonló a helyzet a Harcban az árral, a Húsvéti harangszó (MKP), illetve a Kapuvári Húsvét és a Vasárnapi Krónika című alkalmi lapoknál. Még egyet ezzel kapcsolatban. Van négy alkalmi lap 1948-ban, melyeknek címe különböző (Harmatozzatok Egek!, Rózsafüzér királynője, Szentek Egyessége, Üzen a Boldogasszony). Mindegyik leírásában az szerepel, hogy *K. a győri plébánosok, felk. Szelestey Béla, Ny. Győregyházmegyei Alap Ny.* Nem lehet nem észrevenni, hogy összefüggés van a négy kiadvány között, amire pedig legalább a megjegyzés rovatban utalni kellett volna, ám ez nem történt meg. (Sőt még az is elképzelhető lenne, hogy címváltozatoknak tekintjük őket, és így egy leírásba kerülhetnének.)

A kötet bevezetője említés tett egy elmaradt adatszoportról is. *A lapjellemezésről* van szó, feltehetően néhány szó tömören az egyes lapok olyan tartalmi sajátosságairól, amelyek a címből, alcímből vagy egyéb helyről nem derülnek ki. Én úgy gondolom, hogy azzal, hogy erről lemondtak, sok gondtól menekültek meg. Mi is terveztük, s mi sem közöltük. A különböző munkatársak által megfogalmazott jellemzések óhatatlanul szubjektív értékítéletet tükröznének. Emellett például a hetvenes években fogalmazott szövegek ma már igen korszerűtlenül hatnának.

És most a *mutatókról* röviden.

Az időrendi mutatóval kapcsolatban szeretném megemlíteni, hogy a bevezető a Baranya megyei gyakorlatot nevezi meg példájaként. Nos, el kell mondanom,

hogy az ötlet nem az enyém, nekem Lakatos Éva javasolta. Éppen ezért nyugodtan dicsérhetem.

Annak idején én – némileg szakítva a hagyományokkal – egyetlen földrajzi mutatóban soroltam fel helységenként külön csoportokban az ott kiadott, az ott nyomtatott, ill. az ottani közreadó által jegyzett lapok tételszámait. Nem biztos, hogy jól tettem. A győri megoldás most jobbnak tűnik: ők külön-külön készítették el a kiadók, a megjelenési helyek és a nyomdák mutatóját, így sokkal áttekinthetőbb.

Zavaró viszont a névmutató szétDarabolása. A szerkesztők mutatója ugyan nemcsak a szerkesztők neveit, hanem a lap létrejöttében szerepet játszó valamennyi közreműködő (munkatárs, felelős adminisztrátor, stb.) nevét is tartalmazza. Kivételt a felelős kiadók laptulajdonosok, lapalapítók képeznek, ők mint egyéni vagy felelős kiadók a kiadói mutató végén kaptak helyet. S ott van még a megjegyzés vagy irodalom rovatban említett szerzők mutatója. Jó páran kettőben is szerepelnek (pl. Tuba László, s van – pl. Pernes Gyula, a könyvtár egykori igazgatója – aki mindháromban. Hiszen hol szerkesztőként, hol kiadóként jegyzi lapjukat, hol meg hivatkoznak rájuk. Én talán egyetlen mutatót készítettem volna, s tipográfiai eszközökkel (kurzív, fett, aláhúzás, stb.) választottam volna szét az egyes funkciókat.

Az idegen nyelvű lapok mutatójával kapcsolatban – azon kívül, hogy jó hogy van – nincs különösebb mondanivalóm. Hasonlóképpen a tárgymutató is jó, a célnak megfelelő.

Az *Irodalom c. fejezet 77* tételt tartalmaz, majd kétszer annyit, mint a baranyai kötet. Összehasonlítottam a kettőt. Vannak természetesen átfedések, hiszen alpműveket mindkettőnknek át kellett nézni. Ugyanakkor viszont több címre is bukantam, amit én nem néztem át, jóllehet hasznos lett volna, de olyanokat is találtam, amelyek a győri kötetből hiányoztak.

Néhány szót ejtsünk a *kötet külső jellemzőiről* is. A keménytáblás borító elegáns, bár lehetne talán némileg élénkebb is. Papírja, tipográfiája szép, elrendezése áttekinthető. Csupán két dolgot tennék szóvá. Többször előfordul, hogy a tételszám és a sajtótermék címe a lap aljára kerül, a bibliográfiai leírás minden további része a következő oldalra. Ez így takarékos, ám nem szép megoldás, talán el lehetett volna kerülni. A másik megjegyzésem pedig az utalókra vonatkozik. Annak következtében, hogy kisebb betűkkel szedték, mint a címeket, továbbá hogy közelebb van az előző, mint az utána következő leíráshoz, először azt hinné az ember, hogy az előző leírás része. Én legalábbis így jártam, de aztán megszoktam. Persze lehet, hogy csak a figyelmetlenségem miatt gondoltam így.

Nem szeretnék ünneprontó lenni, de talán nem haragszanak meg az ünnepelemek – ez a titulus igazán megilleti őket – ha néhány problémás esetre, vagy hibára még felhívom a figyelmet

Azt hiszem, ilyen nagy munkát lehetetlen úgy elkészíteni, hogy valamennyi hiba ne fordulna elő benne. Nem mondanék igazat, ha azt mondanám, hogy sokat találtam, bár az is igaz, hogy szisztematikusan nem kerestem, nem ez volt a feladatomban. Sajtóhiba csak egy-kettő volt, jelentéktelenek, meg sem jegyeztem őket. (Mí annak idején három vagy négy korrektúra után is hagyunk benne hibát.)

A tárgymutatóban vettem észre, hogy csak alkalmi lap besorolást kapott az 1139. tételszámú Tízórai c. diáknapki kiadvány, de nem tették a középiskolai diáklapok közé. Én nem sorolnám az alkalmi lapok közé azt a lapot – habár csak egyetlen száma jelent meg – amelyik a folyamatos megjelenés szándékával indult, mint

például a 1182. sz. Vasárnapi Krónika. (Egyetlen ismert, 1990. dec. 16-ai számán az 1. évf. 1. sz. olvasható, s közli, hogy a lap legközelebb dec. 23-án jelenik meg.) Ennek a hetilapok között lenne a helye, ám ott nem található.

Viszonylag több problémát találtam a szerkesztők mutatójában. Itt akadtam például egy olyan esetre, amikor két, nyilvánvalóan nem azonos személyt vontak össze. Schmidt János (Johann) nevénél három tételszám olvasható: a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Akadémia Közleménye (itt szerkesztőbizottsági tag 1976–1977-ben Schmidt János), a másik kettő pedig evangélikus lap 1939-ből. Ez utóbbiakban Johann Schmidt főmunkatárs. A fordítottjára is akad példa. Nagy a gyanúm – bár biztos nem vagyok benne –, hogy ifjú Gallus Sándor azonos ifjú Gallusz Sándorral. Egyikük az Országépítés c. világ-nézettudományi szemle főmunkatársa volt 1938-ban, másikuk a Soproni Noteszé 1933-ban. További problémáim is vannak a névmutatóval kapcsolatban. Humoros lapok tréfás nevű szerkesztői hol bekerülnek ide, pl. Kálbfűiách, Oxtrádium, hol nem. Pl. szerk. „Szabadlábbon”, „pudli springer”, fel.szerk. „nem keresi dr. Fischer Gyula” (ez utóbbi egyébként a Fischer Gyulánál megtalálható, de én úgy érzem, hogy a szerkesztő olyan valaki, akit nem keres Fischer Gyula, ő tehát nem lehet szerkesztő.) Másutt az álnévről elmarad az utalás. (Helyesen így lenne: Forgó Szél = Hamary Gyula. Külön-külön mindkettő bent van a mutatóban, de nem derül ki, hogy azonos személyről van szó.) Még mindig a szerzői mutatónál maradvá: különösnek találtam, hogy a Pepita c. diákújság szerkesztői közül Eszter, Laci, Söri, Zita nincs benn a mutatóban, Klenó, Zsuzsa, Mara, Házé viszont igen. Vajon minek alapján döntöttek ilyen felemásan?

Nem szeretném, ha e miatt a pár észrevételem miatt ünneprontónak tartanának. Hiszen nincs olyan kötet a megyei sajtóbibliográfiák között, amelyekben ne fordulna elő legalább ennyi, ha ugyan nem több. Talán éppen az elismerő, dicsérő szavaim válnának hiteltelenné, ha ezekre az apróbb hibákra nem mutatnék rá. Nyomatékosan szeretném megismételni, amit felszólalásom elején mondtam: impozáns, minden eddiginél gazdagabb, jól szerkesztett sajtóbibliográfiával fejeződött be a sorozat. Köszönet érte a szerkesztő dr. Horváth Józsefnek, a könyvtár vezetésének, a gyűjtésben és a szerkesztésben részt vevő valamennyi munkatársnak. Azoknak, akikkel együtt ünnepelünk, de azoknak is, akik már nem érthették meg a Mű megszületését, s nem lehetnek velünk ezen a mai rendezvényen.

Utószóként pedig hadd tegyek említést egy dédelgetett tervemről, helyesebben vágyamról. Jó lenne, ha a megyei könyvtárak mindegyike elkészítené sajtóbibliográfiájának 2000-ig történő kiegészítését akár nyomtatott, akár digitális formában. A XX. század utolsó másfél évtizede hihetetlenül gazdag volt sajtótörténeti eseményekben. Lapok sokasága látott napvilágot, majd múlt ki rövid időn belül. Indultak kiváló folyóiratok és jelentéktelen lapocskák; nyomdában és házilagosan, fénymásolókkal előállított sajtótermékek. Ezeket ma még talán viszonylag könnyen, megközelítő teljességgel össze lehetne szedni, le lehetne írni. Kérdés, hogy utódaink 20-30 év múlva meg tudnák-e tenni. S amennyiben ezek a pótlások elkészülnének, a majdani bibliográfusok egységesen 2001-től, a XXI. század első évétől készíthetnék el majd a megyei sajtóbibliográfiák újabb sorozatát. Ahol a mérce, a kiindulási pont éppen a Győr-Sopron-Moson megyei kötet lehetne.

Surján Miklós